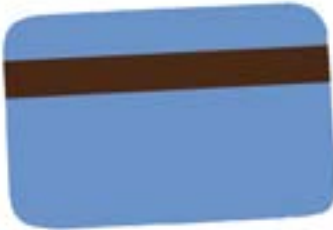

5

509

Ota palkkasi haltuun!

Arjen raha-asiat seuraavat meitä koko elämän. Raha itsessään tekee harvoin onnelliseksi, mutta tieto omasta rahatilanteesta ja tietynlainen vakaus vapauttavat voimavaroja niihin oikeasti tärkeisiin ja innostaviin asioihin elämässä. Rahalla voi tehdä myös hyvää, ja esimerkiksi säästäminen voi olla jopa hauskaa, kun päämäärä on selvillä. Raha kuuluu jokaisen elämään ja sinä voit hallita sitä.

Kuvat: Otto Donner

Oppaan on tuottanut Suomen Setlementtiliiton

Mun talous -toiminta yhteistyössä Takuusäätiön kanssa, 8/2020

Mun
Talous

Taloudellinen lukutaito on kansalaistaito

Siinä missä lukeminenkin, myös taloudellinen lukutaito on tärkeää. Taloudellinen lukutaito tarkoittaa taloudellisen tietämyksen lisäksi sitä, miten rahojaan käyttää ja millaisia asenteita ja ajatuksia rahaan liittyy. Taloustaidot ovat oleellisia oman elämän hallinnassa, toimimisessa yhteiskunnan jäsenenä ja jopa eloonjäämisessä ja elämänsuojelussa.

Kulutusvalintojen tulisi olla sellaisia, että ne ottavat huomioon myös muut ihmiset, eläimet ja ympäristön. Rahan avulla ylläpidetään turvallista ja hyvää arkea, mutta rahalla voi myös toteuttaa monia unelmia. Kuluttaminen kuuluu jokaisen elämään. Sen tulisi kuitenkin perustua tarpeeseen ja harkintaan.

Maailma muuttuu jatkuvasti. Tämä tarkoittaa muutoksia myös monissa rahaan liittyvissä asioissa. Siksi oman talouden hallinta vaatii elinikäistä oppimista.

Tässä tärkeää palkkaasi liittyvää sanastoa

Palkkalaskelma (palkkatodistus tai palkkakuitti)

kertoo, kuinka paljon työnantaja on maksanut palkkaa. Työntekijä saa palkkalaskelman aina, kun palkka maksetaan. Palkkalaskelma kertoo, milloin palkka maksetaan ja ajanjakson, jota palkka koskee.

Palkkalaskelmassa näkyy, kuinka paljon olet maksanut veroa palkasta. Palkkalaskelmassa verosta puhutaan sanalla ennakonpidätys. Lisäksi siinä näkyvät muun muassa eläke- ja työttömyysvakuutusmaksut.

Bruttopalkka

on palkka, josta ei ole toimitettu ennakonpidätystä eikä maksettu työntekijän sosiaalivakuutusmaksuja. Bruttopalkka koostuu rahana maksettavasta palkasta ja luontoiseduista. Monet sosiaalivakuutusmaksut lasketaan bruttopalkan perusteella.

Nettopalkka

on palkka, josta on toimitettu ennakonpidätys ja maksettu työntekijän sosiaalivakuutusmaksut. Maksettava palkka -termiä ei pidä käyttää samassa merkityksessä kuin termiä nettopalkka.

Maksettava palkka

maksetaan ennakonpidätyksen, työntekijän sosiaalivakuutusmaksujen ja muiden vähennettävien erien vähentämisen jälkeen työntekijälle. Muihin vähennettäviin eriin voivat kuulua esimerkiksi luontoiseduista työntekijältä perittävät maksut, työnantajan pidättämät työttömyyskassan ja ammattiliiton jäsenmaksut sekä ulosottomaksut. Maksettava palkka -termiä ei pidä käyttää samassa merkityksessä kuin termiä nettopalkka.

Luontoisetu

on palvelussuhteen perusteella muuna kuin rahana maksettava palkka. Verohallinnon antamassa vuotuisessa luontoisetupää- töksessä luetellaan tavanomaiset luontoisedut, joita ovat auto-, autotalli-, ravinto-, täysihoito- ja puhelinetu sekä asuntoetu ja sähkökäyttöoikeus. Rahapalkan ja luontoisedun yhteismäärästä toimitetaan ennakonpidätys ja maksetaan työnantajan sosiaali- vakuutusmaksut. Työntekijän maksama luontoisedun omavas- tuisuus vähennetään edun arvosta.

Ks. tarkemmin esim. www.palkkaus.fi/cms/article/luontoisedut

Vuosilomapalkka

on vuosiloman ajalta maksettava palkka.

Lomaraha; lomaltapaluuraha

on työsopimuksen tai työ- tai virkaehtosopimuksen perusteel- la vuosilomapalkan lisäksi maksettava suoritus, jonka suuruus määräytyy edellisenä lomanmääräytymisvuonna ansaittujen lo- mapäivien lukumäärän mukaan. Lomarahasta ei ole säännöksiä vuosilomalaisissa (162/2005), vaan siitä voidaan sopia työehtoso- pimuksessa. Useimmiten lomaraha on 50 % vuosilomapalkasta, mutta se voidaan määritellä myös jollain muulla tavalla kuten vuosiloman pituuden mukaan määräytyvänä prosenttiosuutena työ- ja virkaehtosopimuksessa määritellystä kuukausipalkasta.

Lomaraha tai sen osa voidaan työ- tai virkaehtosopimuksen pe- rusteella tai työnantajakohtaisesti sopimalla muuttaa palkalli- seksi vapaaksi. Vuosilomapalkan lisää koskee erittely- ja ilmoi- tusvelvollisuus riippumatta siitä, käytetäänkö kyseisestä erästä

nimitystä lomaraha. Tällainen erittely tarvitaan esimerkiksi Kelaa ja työttömyyskassaa varten.

Vuosilomakorvaus; lomakorvaus

on vuosiloman antamisen sijaan suoritettava rahallinen kor- vaus. Vuosilomalaisissa (162/2005) esitetyistä vuosilomakorvauk- sen laskenta- ja maksamisperusteista voidaan poiketa valta- kunnallisilla työ- ja virkaehtosopimuksilla. Vuosilomakorvausta voidaan maksaa työsuhteen aikana tai työsuhteen päättyessä.

Tulorekisteri

sisältää tulonsaajan omat palkkatiedot, eläketulojen tiedot sekä tiedot maksetuista etuuksista. Tiedot ovat saatavilla tulorekiste- ristä (www.vero.fi/tulorekisteri/) reaaliaikaisesti. Tulonsaaja voi tarkistaa tulorekisteristä myös sen, onko työnantaja hoitanut il- moittamiseen liittyvät työnantajavelvoitteet.

Tutustu huolella palkkalaskelmaasi

Se sisältää seuraavia tietoja:

Palkkatiedot

- ennakonpidätyksen alainen tulo
- ennakonpidätys
- rahasuoritus
- luontoisedut
- ylityötunnit
- lomaraha
- lomakorvaus
- vuorolisät
- rahapalkka
- verottamattomat korvaukset

Palkkausperusteet

- kuukausipalkka
- tuntipalkka
- provisiopalkka
- palkkio

Vähennysperusteet

- työntekijän eläke
- lakisääteinen eläkemaksu
- työntekijän työttömyysvakuutus
- työntekijämaksut yhteensä
- ammattiyhdistysmaksut
- ulosottomaksut
- muut vähennykset

Verotustiedot

- pidätyslaji (esim. päätulon verokortti)
- laskentatapa (esim. yksi tuloraja)
- voimassa alkaen pp.kk.vvvv
- voimassa asti pp.kk.vvvv
- perus-%
- lisä-%
- kertynyt tulo
- kumuloitunut tulo
- verotettava tulo perus-%
- peruspidätys

Viestit

- ennakonpidätykseen sisältyy sairausvakuutuksen päivärahamaksu x euroa (pakollinen viesti palkansaajalle)

Yhteenveto

- kausi
- vuosi

Muistathan, että työsopimus kannattaa aina tehdä kirjallisesti. Se auttaa sinua huolehtimaan omista oikeuksistasi ja velvollisuuksistasi. Kirjallinen työsopimus on sekä työntekijän että työnantajan etu, sillä siitä voidaan tarvittaessa tarkistaa, mitä työn tekemisestä ja työsuhteen ehdoista on sovittu.

Tarkasta myös veroilmoituksesi huolella ja varmista, että hyödynnät sinulle kuuluvat verovähennykset. Katso vero.fi-sivuilta, mitä voit vähentää verotuksessa.

Tee oma taloussuunnitelma eli budjetti

Pystyt seuraamaan ja hallitsemaan rahankäyttöäsi paremmin kirjaamalla tuloja ja menoja. Samalla voit seurata käytettävissä olevan rahan määrää ennen seuraavan palkan tai muun rahan tuloa tilille – ja välttää ikäviltä yllätyksiltä.

Joskus oman talouden hallinta voi tuntua kaaokselta. Järjestyttä kaaoksen hallintaan tuo taloussuunnitelma (budjetti), jonka tarkoituksena on tasapainottaa menot tulojen mukaisiksi. Parhaan kokonaiskuvan oman talouden tilasta saa kirjaamalla kaikki tulot ja menot joko paperille tai sähköiselle lomakkeelle. Toimi näin:

- Selvitä ensin tuloja, jotta näet paljonko voit käyttää rahaa velkaantumatta. Tuloja syntyy esimerkiksi palkoista, eläkkeistä ja tuista.
- Selvitä, mihin rahasi menevät. Säilytä kuitit ja kirjaa kaikki menot viikko- tai kuukausitasolla. Tämä auttaa myös muistamaan eräpäivät ja varautumaan maksuihin.
- Merkitse harvemmin maksettavien kuluerien, kuten vakuutusten, kustannukset kuukausitasoisesti.
- Laske myös velat mukaan.
- Tee vuoden lopussa vuosiyhteenveto ja arvioi suunnitelman onnistumista.

Muista kilpailuttaa säännöllisesti esimerkiksi vakuutusmaksut, puhelinliittymä- ja sähkösovimukset. Irtisano niiden palveluiden

sopimukset, joita et tarvitse tai joihin sinulla ei ole varaa. Suosi toistaiseksi voimassa olevia sopimuksia määräaikaisten sijaan.

Ole itsellesi rehellinen, kun suunnittelet raha-asioita. Älä arvioi tuloja yläkanttiin tai vähättele menoja. Mikäli suinkin mahdollista, käytä osa tuloista varakassan kartuttamiseen. Siitä on hyötyä ylläpitävissä hankinnoissa tai elämäntilanteissa.

Hyödynnä maksuttomia sovelluksia oman talouden hallinnan tukena

Esimerkkejä sovelluksista ja palveluista ovat:

- Penno (toimii älylaitteen selaimella)
- Pivo (kaikkien pankkien asiakkaille)
- Oman pankkisi mobiilisovellus
- Toshl Finance (englanniksi)
- Spendee (englanniksi)

Mitä oma eläminen maksaa?

ARKIMENOT	
Ruoka	€
Tietoliikenne ja viihde-elektronikka	€
Kodinkoneet, huonekalut, ym. kestohyödykkeet	€
Siivousvälineet ja muut kodin lyhytkestoiset tarvikkeet	€
Vaatteet, kengät, laukut yms.	€
Henkilökohtainen hygienia	€
Terveystenh. tarvikkeet, lääkkeet, lääkärikäynnit	€
Vapaa-aika ja harrastukset	€
Sähkö ja vakuutukset	€
	€
	€
	€
	€
ARKIMENOT YHTEENSÄ	€

LIKKUMINEN	
Julkinen liikenne	€
Oma auto	€
Polkupyörä ja varusteet ym.	€
Jokin muu kulkuväline	€

ASUMINEN	
Vuokra, vastike, ym.	€

ARKIMENOT + LIKKUMINEN + ASUMINEN	
YHTEENSÄ =	€ / kk

* Viitebudjetit ovat esimerkkilaskelmia elämisen kustannuksista määrätyle elintasolle. Ne tekevät näkyväksi sen, millaisista asioista muodostuu välttämättömäksi katsottu kulutus. Näillä ihminen tulee toimeen, voi ylläpitää terveyttään ja halutessaan osallistua sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen elämään. Lisätietoa ja tulostettavat budjetit löydät Marttaliiton ja Takuusäätiön sivuilta.

Aloita oman talouden seuraaminen ja vertaa omaa kulutustasi kohtuullisen kulutuksen viitebudjetteihin Marttojen ja Takuusäätiön budjettipohjalla. Viitebudjetteihin pohjautuvia infograafeja löydät Marttakoulun Mitä eläminen maksaa? -verkkosivustolta (www.marttat.fi/marttakoulu/omat-rahmat/mita-elaminen-maksaa/).

Vältä pikavippejä!

Syyskuussa 2019 voimaan tulleen lain mukaan kaikkien kulutusluottojen korko saa olla enintään 20 prosenttia. Lainan lopulliset kustannukset voivat kuitenkin yllättää. Mitä pitempi laina-aika on, sitä suuremmiksi lainan kokonaiskustannukset kasvavat. Esimerkkinä 19 000 euron luotto, jonka korko on 20 prosenttia:

- Lainan määrä: 19 000 euroa
- Lainan lyhennys: 400 euroa/kk
- Maksuaika: 10 vuotta
- Lainan kokonaishinta: 48 000 euroa

Muita riskialttiita ratkaisuja ovat vuokran tai muiden asumiskulujen maksamatta jättäminen sekä luoton ottaminen toisen nimiin tai toisen takaamana.

Hanki harkiten – kuluta kestävästi

Sillä mihin me käytämme rahaa on vaikutusta sekä ympäristön tilaan että ihmisten ja eläinten hyvinvointiin. Ostopäätöksillä ja ostamatta jättämisellä me ihmiset voimme vaikuttaa markkinoihin ja edistää vastuullista tuotantoa. Kestävä kulutus hyödyttää myös henkilökohtaista taloutta. Tästä esimerkkejä ovat esimerkiksi ruokahävikin pienentäminen ja turhien hankintojen välttäminen.

Oletko kuullut käsitteet ekologinen jalanjälki ja ekologinen selkäreppu? Ekologinen jalanjälki mittaa, montako hehtaaria tarvitaan tuottamaan kuluttamamme ruoka, kulutushyödykkeet ja energia sekä kuinka paljon käytämme rakennettua maata. Ekologinen selkäreppu mittaa koko tuotteen elinkaaren aikaista luonnonvarojen kulutusta kiloina.

Jos kaikki maailman ihmiset eläisivät kuin suomalaiset, tarvitsimme lähes neljä maapalloa kattamaan luonnonvarojen tarve kestävästi. Syyt luonnonvarojen kovaan kulutukseen ovat energiantuotannossa, liikenteessä ja ruuan tuotannossa. Niissä ovat myös ratkaisut kulutuksen vähentämiseen ja voimme jokainen niihin osaltamme vaikuttaa. Joko olet muuten tehnyt hiilijalanjälkitesitin? Testaa elämäntapojesi kestävyys sitoumus2050.fi -sivustolla.

Vastuullinen kansalainen pitää ekologisen jalanjälkensä pienenä ja reppunsa kevyenä:

- *ostamalla harkiten*
- *suosimalla kestopuotteita ja välttämällä kertakäyttöisiä*
- *valitsemalla ympäristömerkittyjä tuotteita*
- *syömällä kasvispainotteista ruokaa*
- *käyttämällä yhteispalveluja*
- *jakamalla ja lainaamalla tuotteita muiden kanssa*
- *vähentämällä energian ja lämpimän veden kulutusta*
- *vaihtamalla ekoenergiaan*
- *liikkumalla julkisilla kulkuvälineillä ja pyöräilemällä tai kävelemällä aina kun mahdollista*
- *välttämällä lentämistä, laivamatkustamista sekä autoilua*

Arjen hyvät valinnat

Kuluttajaliiton verkkosivuille on koottu vinkkilistoja, joiden avulla voit pyrkiä vastuullisimpiin valintoihin arjessa esimerkiksi asumisessa, liikkumisessa tai vaikkapa vaatteiden ja kosmetiikan ostossa. Sivuston tietopankista löytyy myös arvokkaita neuvoja niille, jotka ovat kiinnostuneita vastuullisen sijoittamisen periaatteista. (www.kuluttajaliitto.fi/tietopankki/vastuullinenkuluttaminen/)

Loppujen lopuksi maapallon kannalta kestävä kulutus on tuloista kunkin henkilökohtaisesta kulutuksesta. Suunnan voi myös muuttaa yksi ihminen kerrallaan. Eikä koskaan kannata väheksyä esimerkin voimaa. Mahatma Gandhi sen aikanaan parhaiten sanoi: ”Ole itse se muutos, jonka haluat maailmassa nähdä.”

Seuraavaksi neljä vinkkiä, joihin kannattaa tutustua, jos raha-asiat ahdistavat:

1. Laita menot tärkeysjärjestykseen

Listaa kaikki laskut ja laita arkimenot tärkeysjärjestykseen. Mieti mitä tapahtuu, jos jokin lasku jää maksamatta tai rahat eivät riitä esimerkiksi ruokaan. Kaikista maksamattomista laskuista voi tulla maksuhäiriömerkintä, mutta vuokran tai sähkölaskun maksamatta jättämisestä voi seurata myös häätö tai sähköjen katkaiseminen. Hoida siksi aina ensin elämiseen liittyvät välttämättömät menot. Velkoja voit lyhentää vasta, jos siihen jää rahaa välttämättömien menojen jälkeen.

Tässä esimerkki suositeltavasta järjestyksestä:

- Vuokra, sähkö ja muut asumiskulut
- Ruoka ja lääkkeet
- Puhelin -ja nettiliittymälaskut
- Matkaliput, polttoaine, vakuutukset jne.
- Velkojen maksu
- Vaatteet, viihde yms.

2. Älä tee hätäratkaisuja

Älä turvaudu ensimmäiseksi kalliskorkoisiin pikalainoihin tai muihin vakuudettomiin luottoihin. Ne eivät ratkaise maksuongelmiasi. Laskujen ja velkojen maksu velalla voi ensin helpottaa rahatilannetta, mutta saattaa johtaa velkakierteeseen tai syventää sitä entisestään.

3. Sovi maksuista

Ole ensisijaisesti yhteydessä laskun lähettäjään tai velkojaan, kun et pysty maksamaan laskua tai velkaa. Laskuista tai veloista voi sopia vielä, vaikka ne olisivat menneet perintätoimistoon tai jopa ulosottoon. Selvitä maksukykyysi ennen kuin teet sopimuksia, ettet lupaudu liian suuriin kuukausieriin.

Maksuongelmat ovat yleisiä eikä sinun tarvitse hävetä tilannetasi. Laskujen lähettäjät ja velkojat suostuvat usein erilaisiin maksusuunnitelmiin.

4. Hae apua

Jos raha-asiat painavat mieltäsi ja tarvitset apua, älä jää yksin. Saat maksutonta neuvontaa Oikeusaputoimistojen talous- ja velkaneuvonnasta tai esimerkiksi Takuusäätiöstä puhelimesta ja chatissa.

Lisäksi Takuusäätiön verkkosivuille on koottu tietoa myös muista talous- ja velkaongelmiin sekä jaksamiseen tukea tarjoavista tahoista.

Lähde: Takuusäätiö

Apua raha-asioihin tarjoavat:

- Oikeusaputoimistojen talous- ja velkaneuvonta (www.talousjavelkaneuvonta.fi)
- Takuusäätiön Velkalinja (0800 98009, arkisin klo 10–14)
- Takuusäätiön Kysy rahasta -chat (www.takuusaatio.fi)
- Takuusäätiön verkkosivuilla on kattavasti tietoa (www.takuusaatio.fi)
- Seurakunnan diakoniatyö (huolimatta kirkon jäsenyydestä tai uskontokunnasta)
- Suomen Mielenterveysseura ry:n kriisipuhelin (09 2525 0111, auki 24/7)
- Kuluttajaliiton asumisneuvonta (09 4542 2130, ti–pe klo 11–13 ja ti klo 17–19)
- Myös Marttakoulun Omat rahat -sivustolta löydät arvokasta tietoa ja uusia ajatuksia oman talouden hoitoon (www.martat.fi/marttakoulu/omat-rahats)
- Lisäksi raha-asioista voi keskustella esimerkiksi Facebookin suljetussa Hallitse rahojasi -ryhmässä.

Setlementti

